

BARTOLOMEJ URBANEC

(*1918. november 12. Krompachy - † 1983. július 2. Bratislava)

SZLOVÁK KOMPONISTA

DALSZERZŐI TEVÉKENYSÉGE

Bartolomej Urbanec zenei tehetsége már a Tanítóképzőben folytatott tanulmányai alatt (Spišská Nová Ves 1938-42) megmutatkozott, hiszen itt születtek első művei. 1946-ban szerzett diplomát a pozsonyi konzervatóriumban zeneszerzés tan szakon Eugen Suchoňnál, ugyanakkor Kornél Schimpl tanítványaként karmesteri végzettséget is szerzett. 1946-47 között a világhírű cseh karmester, Václav Talich növendéke volt Prágában.

Urbanec szakmai tevékenysége során többféle foglalkozást művelt, több funkciót töltött be. Főleg zeneszerzőként és dirigensként ért el kiemelkedő eredményeket. 1949-52 között a

Szlovák Népművészeti Egyesület (SEUK), 1953-54 között a pozsonyi rádió szimfonikus zenekarának karmestere. 1955-56-ban a pozsonyi Nová scéna színház igazgatója, 1958-61 között pedig a Szlovák Zeneszerzők Szövetségének titkára (ZSS). 1961-től szabadfoglalkozású művészként élt Nyitrán, és főleg komponálással foglalkozott.

Bartolomej Urbanec életműve igen gazdag és sokszínű. A zenekari és színpadi művektől a kamarazenén, népdalfeldolgozásokon, V. Fíguš Bystrý dalainak énekhangra és zenekarra való feldolgozásán át a filmzenéig terjed. Kimeríthetetlen inspirációs forrást jelentett számára a szlovák folklór, melyet főképp a Szlovák Népművészeti Egyesület keretében működő SEUK és Lúčnica népművészeti együttes, valamint több más amatőr együttes számára komponált művében használt fel. A SEUK karmestereként saját kompozícióival járult hozzá az együttes sikereihez. Az együttes számára komponálta pl. a „*Lúčne spevy*” (aratódalok), „*Periniarky*” (a lakodalmi dalok csoportjába tartozik, magyar fordítása: Tollfosztó leányok) és a „*Prostá, Kresák, Tanec s bunkošami*” (az eszközös táncok csoportjába tartoznak) című tánckompozíciókat. Zeneszerzőként Ján Levoslav Bella, Mikulaš Moyzeš, Mikulaš Schneider-Trnavský és Viliam Fíguš-Bystrý hatását fedezhetjük fel műveiben. Kompozícióira jellemző az egyszerű faktúra, a dallamvezetés

találékonyága és a pregnáns ritmika. Urbanec művei színesen hangszereltek, átláthatóan tagoltak és zenei spontaneitás¹ hatja át őket. A zenehallgatót műveinek dallamossága és friss, határozott ritmusa ragadja meg. Mindegyik művében tetten érhető a szlovák népzenevel való szoros kapcsolata, mely számára a legfontosabb inspirációs forrást jelentette. „Jellemző volt a szerzőre, hogy műveihez gyakran visszatért a jobbitás szándékával. Tette ezt abból a meggyőződésből, hogy ezzel magasabb célokat szolgál, nemcsak a saját egoját ...”- mondja róla Tibor Gillány²

Első színpadi művei közé tartozik a Lúbost' (Szerelem) című operettje (Csehszlovák rádió, 1956) és a Máje (Májusok) című komikus daljáték (ŠTDK, 1954). A szlovák opera ismert személyiségei közé a múlt század 70-es éveiben került, amikor három vokális-hangszeres darabjával: Pani úsvitu (A hajnal asszonya; 1976-ban mutatták be a Szlovák Nemzeti Színházban), Tanec nad plačom (Tánc a könnyek felett; 1979, Szlovák Nemzeti Színház) és Majster Pavol (Pál mester; 1980, Besztercebányai J.G. Tajovský színház; 1987 ČST) hívta fel magára a figyelmet. Operái a romantikában gyökereznek, gazdag dallamvilágú, invenciózus művek. Urbanec legjobb operája a Pál mester. A librettó Jela Krčméry Vrteľová és Alexandra Braxatorisová tollából született, a szlovák librettó-irodalom legjobbjai közé tartozik. Bár a híres löcsei szobrász és fafaragó mester alakja történeti forrásokon nyugszik, a darabbeli történet kitalált, rendkívül hatásos és igen jól felépített.³ Zenéje felvonultatja a melodikus és harmonikus elemek és eljárások széles skáláját. A színes, változatos hangszerelés adekvátan szolgálja a drámai szituációt.⁴

Urbanec művészi profiljára jellemző műdal-szerzői tevékenysége. Zongorakíséretes műdalai:

Piesne o veľkom priateľstve	(br, pf-1955)	(Dalok a nagy barátságról)
Májová láska	(s, pf-1956)	(Májusi szerelem)
Dozrievanie	(a, pf-1957)	(Felnőtté válás)
Piesne o horách	(t, pf-1958)	(Dalok a hegyekről)
Piesne o víne	(b, pf 1974 előtt)	(Bordalok)
Túžba po domove	(1974 előtt)	(Honvágy)

¹ JURÍK, M.- ZAGAR, P. 1998. *100 slovenských skladateľov*. Bratislava: Národné hudobné centrum, 1998, 280.

² STRUHÁROVÁ, S.: Hudobný skladateľ Bartolomej Urbanec mal rád život, umenie, víno, ženy. In: <http://nitra.sme.sk/c/1570783/hudobny-skladatel-bartolomej-urbanec-mal-rad-zivot-umenie-vino-i-zeny.html>

³ VAJDA, I. 1988. Slovenská opera, OPUS Bratislava 1988, 141

⁴ BLECH, R. a kol. 1990. Encyklopédia dramatických umení na Slovensku 2. Bratislava: SAV, 1990, 508

Ezek a dalok, kivéve a Honvágy címűt, meghatározott hangfekvésekre íródtak. A dalciklusok közül talán a basszusra és zongorára írt Bortalok a legsikerültebbek. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy nagyon gyakran szerepel énekversenyeken. A tanítóképzésben az Urbanec műveiből összeállított, 1979-ben Pozsonyban kiadott *Dalos albumot* használják, mely jellegében is különböző, eltérő interpretációs színvonalat igénylő 21 művet tartalmaz, a legegyszerűbbtől: *Zahrajte mi tichúčko* (Halkan játsszatok nekem), *Lecela páva* (Repült a páva), *Ked' som išol od ma milej* (Amikor a kedvesemtől jöttem) a legigényesebbig: *Nepíšeš* (Nem írsz), *Keby som ja nevedela* (Mintha nem tudnám), *Rozprávka* (Mese). Az album dalainak többsége női hangra íródott. Férfi hangra csupán 4 dal alkalmas: *Ked' som išol od ma milej* (Amikor a kedvesemtől jöttem), *Pri Prešporku verbujú* (Presporoknál verbuválnak), *Paše ovčar ovce* (Legeltetni a juhász a juhot) és *Okolo Tarnavy* (Tarnava környékén). Ezek a dalok kelet és nyugat-szlovákiai nyelvjárásban hangzanak el. A Krista Bendová szövegére írt öt dalon kívül az említett album többi dalánál a szerző népköltészeti szövegeket dolgozott fel. Népdalfeldolgozásainak többségét pregnáns ritmikai tagolású, viszonylag hosszú elő- és utójáték jellemzi. Az énekszólám interpretációs szempontból nem túl nehéz, kantiléna énekstílust igényel. Az énekhang érvényesülése érdekében a zeneszerző az énekes szólamát váltakozó harmóniai faktúrával segíti. Ezt a *Čo kalina smutná stojíš* (Miért vagy olyan szomorú, kalina⁵) dal kapcsán dokumentálhatjuk. A nyolc ütemes előjáték óriási érzelmeket hív elő, és nyugtalanságot sugall, ami a 7. és 8. taktusnál válik nyugodtabb hangulatúvá, előkészítve ezzel az énekhang megszólalását. Az ének szólamot sűrűn váltakozó ritmika jellemzi, mellyel hangsúlyossá válik a kontraszthatás és kiemelkedik az énekhang ereje. A közjáték struktúrája a 12. és a 16-17. taktusnál azonos ritmikai tagoltságúvá válik, így fokozva a B rész belépése előtt a hatást. Az A rész énekesi szempontból rubato jellegű, ami lehetővé teszi az énekes érzelmeinek felszínre törését és muzikalitásának bemutatását. A B rész ének szölamá kantiléna énekstílust igényel, kontrasztot képez a zongorakísérettel, a terjedelmes utójátékkal és codával 16 ütemen keresztül. Ez a strófikus dal kifejező előadásmódot és érzelmi átélést igényel. A Krista Bendová szövegére írt, már említett öt dal tapasztaltabb énekeseknek ajánlott, akik fejlettebb énektechnikai tudással rendelkeznek. Olyan átkomponált művekről van szó, amelyeket a fokozásoknál jelentős harmóniai sűrítés és a alterált hangok használata jellemez. Az énekszólám nagyobb hangterjedelemben mozog, gyakoriak a nagyobb, gyakran egész oktávnyi ugrások. Az énekesnőktől ez nagyobb énektechnikai felkészültséget és minőségi kifejezőképességet igényel.

⁵ A *Solanum Dulcamara* növény népies neve az ország felvidékén. Ld. még: Csucsorka.

B. Urbanec dalszerzői tevékenységének része a Ján Kollár Népköltészeti gyűjteményében található szemelvények szövegére írt *Štyri dvojspevy* (Négy kétszólamú), alt és szoprán hangra komponált, zongora kíséretes mű. B. Urbanec dalait magam is felhasználom egyetemi oktatóként. Mind a négy dalnál ismét előtérbe kerül a ritmika kérdése, bár mindegyiknél más a funkciója. A szerző ezeknél a daloknál szívesen él a hangnemváltással, alterált hangokkal és akkordokkal. A vokális részek dallamvezetése főleg az első dalnál viszonylag sok alterált hangot használ, ami elsősorban az alt szólamban megnehezíti az interpretációt. Az első és a harmadik dalra jellemző a nosztalgikus-szerelmi hangulat, lassabb tempó és bonyolultabb faktúra. A második és negyedik dal humoros, vicces jellegű. Mindkét szólam természetes hangterjedelemben mozog, a *kis a*-tól az alt, a kétvonalas *fisz-ig* a szoprán.

Az első három dal előadása leggyakrabban *cantabile* énekstílust igényel, míg az utolsó, humoros mű *Vo Vacove tri panenky* (A három váci leányka) című *az Allegro giusto* tempóra való tekintettel félstaccato előadásmódot követel. Az ostinato dallam és ritmikus figuráció a dal kétharmad részében pregnánsan aláfesti a melódiát. A vicces szöveget a szerző még játékosabbá teszi a „hop” hangulatfestő szócskával, mellyel egészen a dal, sőt a ciklus végéig fokozza a hatást.

B. Urbanec dalszerzői tevékenysége annál is inkább közel áll hozzám, mivel volt szerencsém őt személyesen is megismerni. Történt ez abból az alkalomból, hogy a besztercebányai opera vállalkozott a szerző legsikerültebb operájának, a *Pál mesternek* a bemutatására 1980-ban, ahol magam is kezdtem operaénekesi karrieremet, és ahol a premieren kezdőként a tanonc szerepét énekeltem. Személyes tapasztalataim alapján csak megerősíthetem Tibor Ghillány pedagógus–zongoraművész szavait B. Urbanecről: „Urbanec mester nemcsak kiváló zeneszerző, hanem kiváló ember is. Képes volt környezetére átvinni optimizmusát, humorát és pozitív energiáját. Professzionális igényesség és szigor jellemezte, ugyanakkor környezetéhez toleráns és barátságos volt.”⁶

B. Urbanec emlékét szülőhelye, Krompachy polgárai 2007-ben emléktáblával tisztelték meg. Ezen az eseményen képviseltette magát a Pre šovi (eperjesi) Egyetem Ének-zene tanszéke is. Emlékét megőrizük.

Fordította: Maruzsné Sebó Katalin

⁶ TRUHÁROVÁ, S.: Hudobný skl'adateľ Bartolomej Urbanec mal rád život, umenie, víno, ženy. In: <http://nitra.sme.sk/c/1570783/hudobny-skladatel-bartolomej-urbanec-mal-rad-zivot-umenie-vino-i-zeny.html>

Bibliográfia

- BLECH, R. a kol. 1990. *Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2*. Bratislava : SAV, 1990. 710 s. ISBN 80-2240-001-7
- VAJDA, I. 1988. *Slovenská opera*, OPUS Bratislava 1988, 366 s. (ISBN) 62-001-88 SOP
- JURÍK, M.- ZAGAR, P. 1998. *100 slovenských skladateľov*. Bratislava: Národné hudobné centrum, 1998. 300 s. ISBN 80-967799-6-6.
- <http://old.hc.sk/src/osobnost.php?lg=sk&oid=1033>
- <http://nitra.sme.sk/c/1570783/hudobny-skladatel-bartolomej-urbanec-mal-rad-zivot-umenie-vino-i-zeny.html>
- <http://spiskanovaves.korzar.sme.sk/c/4442561/pamatna-izba-pribudne-do-nej-skladatel-b-urbanec.html#ixzz3CweLslzr>
- <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20071029033>

Melléklet

B. Urbanec: Keby som ja nevedela (Mintha nem tudnám) (Krista Bendová verseire)

Ha nem tudnám, mi a szerelem, olyan könnyű lenne az életem. Mint a kék szitakötő, szárnyaimmal a felhőket simogatnám boldogan. De ő kegyetlen hozzám, a földre húz, melyen te lépkedsz. Akad-e vajon egy kedves, jó ember, aki elmondja, hogyan szabadulhatok meg a szomorúságtól? (2x). Nem akad, semmi nem segít rajtam. Nem is akarom. Nem tudom mi ez, hogy amikor szerelmes vagyok, Istenem, egyszerre vagyok szomorú és boldog. Egyszerre.

B. Urbanec: Nepíšeš (Nem írsz) (Krista Bendová verseire)

Már napok óta várom leveled. Nem írsz. Az emlékeimbe menekülök, ahol nem tornyosulnak közénk hegyek, ahol beszélhetek hozzád. Megelevenednek egykori öleléseink, beszélgetéseink és mosolyogsz rám. Minden szavdból gyöngédség áramlik felém. Mintha hallanám őket, mintha itt lennél velem és a boldogság arany méhecskéje kerítene újból hatalmába. Biztos vagyok hozzád fűződő érzéseimben, a bennem elvetett magot makacsul őrzöm. Két összetartozó folyó soha nem válik szét, két összetartozó folyó soha nem válik szét, soha nem válik szét. Már napok óta várom leveled. Az elválástól nem tartok. Te nem írsz, mégsem vagyok egyedül, nem jössz, mégsem vagyok egyedül.

B Urbanec: Vo vacove tri panenky (A váci három leányka)

A váci három leányka hop, hop, hop, mint a grófkisasszony, hop, hop, hop, egyik a másíknak elárulja, miben mosakszik. Az első fehér borban, hop, hop, hop, a második rozmaringban, hop, hop, hop, és a harmadik ibolyában, ibolyában, ő lesz az én kedvesem. Az elsőnek arany a haja, a másodiknak arany a dereka, a harmadik fekete szeme mindig hű lesz hozzám. A váci három leányka hop, hop, hop, mint a grófkisasszony, hop, hop, hop,